

Ян Бінь,

orcid.org/0000-0002-8872-2985

*аспірант кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) yangbin653539@gmail.com*

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

В умовах якісного перетворення сучасного суспільства дослідження проблеми формування творчої активності особистості майбутнього художника-педагога виступає одним із пріоритетних напрямів наукових пошуків, що зумовлює необхідність його соціально-філософського й психолого-педагогічного осмислення. Визначення педагогічних принципів, розробка шляхів і виявлення методів удосконалення творчої активності особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва стає особливо актуальною проблемою для системи вищої педагогічної освіти як найважливішої соціальної структури. Проте аналіз спеціальної літератури й дисертаційних робіт, в яких висвітлено актуальні питання формування художньо-творчої активності студентів-художників у процесі професійної підготовки, надає підстави констатувати, що цілісного науково-педагогічного дослідження не було здійснено. Метою статті є визначення та обґрунтування комплексу педагогічних принципів формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі фахової підготовки. Методологічну основу дослідження становлять діалектична й системна методології, що застосовуються в області педагогічних розвідок. Використано загальнонаукові й логічні методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, історичного й компаративістського дослідження проблеми. Стаття є спробою дослідити принципи, які покликані оптимізувати процес формування художньо-творчої активності майбутніх педагогів-художників у процесі фахової підготовки. У такому аспекті автором розглянуто й проаналізовано такі принципи: природовідповідності, культуровідповідності, науковості, креативності, підтримки творчих ініціатив суб'єктів навчально-виховного середовища, формування емоційно-ціннісного відношення до світу.

Ключові слова: художньо-творча активність, художньо-творча діяльність, майбутні учителі образотворчого мистецтва, образотворче мистецтво, фахова підготовка, педагогічні принципи.

Yang Bin,

orcid.org/0000-0002-8872-2985

*Postgraduate Student at the Department of Fine Arts, Musicology and Cultural Studies
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) yangbin653539@gmail.com*

PRINCIPLES OF FORMATION OF ARTISTIC AND CREATIVE ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

In terms of qualitative transformation of modern society, the study of the problem of forming the creative activity of the future artist-teacher is one of the priority areas of research, which necessitates its socio-philosophical and psychological-pedagogical understanding. Defining pedagogical principles, developing ways and identifying methods to improve the creative activity of the future teacher of fine arts becomes a particularly important issue for the system of higher pedagogical education as the most important social structure. However, the analysis of special literature and dissertations, which highlight topical issues of formation of artistic activity of students-artists in the process of professional training, gives grounds to state that a holistic scientific and pedagogical research was not carried out. The purpose of the article is to define and substantiate a set of pedagogical principles of formation of artistic and creative activity of future teachers of fine arts in the process of professional training. The methodological basis of the study are dialectical and systematic methodologies used in the field of pedagogical research. General scientific and logical methods of analysis, synthesis, induction and deduction, historical and comparative research of the problem are used. The article is an attempt to explore the principles that are designed to optimize the process of formation of artistic and creative activity of future teachers-artists in the process of professional training. In this aspect, the author explores and analyzes the following principles: nature, culture, science, creativity, support for creative initiatives of the subjects of the educational environment, the formation of emotional and value attitudes to the world.

Key words: artistic and creative activity, artistic and creative activity, future teachers of fine arts, fine arts, professional training, pedagogical principles.

Постановка проблеми. У зв'язку з динамічністю сучасного суспільства, стає глобальною проблема підвищення ефективності освіти. Розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується процесами становлення в суспільній свідомості нової світоглядної парадигми, яка надає вплив на всі суспільні інститути, в тому числі й на інститут освіти. Зміна парадигми пов'язана з формуванням нових типів осмислення та способів перетворення дійсності. Наука кінця ХХ – початку ХХІ століття починає по-іншому бачити світ і людину в їх цілісності, культурному й індивідуальному вимірі. Виходячи з цього, суть нової парадигми освіти полягає в підході до людини як найвищої цінності, самоцілі й головної умови розвитку суспільства. Самоцінність людського життя і розвиток особистості в гармонії зі світом природи, соціумом і власним внутрішнім світом є найвищим сенсом і надзавданням системи освіти. У зв'язку із цим існує необхідність переосмислення наявних в теорії і практиці навчання методів і технологій, пошуку й створення нових підходів, що актуально для професійної освіти. Рішення зазначеної задачі пов'язано з розвитком творчої активності, самостійності мислення, навичок дій, що забезпечують вивільнення свідомості для розуміння сенсу навчальних задач; умінь самостійно здійснювати творчо-дослідницьку діяльність, що пов'язано насамперед зі зверненням до духовної сфери майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень. Проблема творчості майбутніх учителів розглядається в наукових доробках В. Загвязинського (Загвязинский, 1987), В. Кан-Каліка (Кан-Калик, 1990) та інших; дослідженню ефективних форм і методів розвитку творчих здібностей майбутніх учителів присвячені роботи Г. Костюка (Костюк, 1989), О. Леонтьєва (Леонтьев, 1983) та інших.

Особливий інтерес у процесі розробки проблеми формування художньо-творчої активності студентів у процесі фахової підготовки для нас представляють роботи В. Кузіна (Кузин, 1971), Н. Ростовцева (Ростовцев, 1987), пов'язані з розвитком творчих здібностей студентів на заняттях малюнком.

Важливим підґрунтям у розвитку сучасної теорії, практики і методики викладання образотворчого мистецтва в рамках художньо-професійної освіти і естетичного виховання молоді є багатий досвід українських художників-педагогів О. Новаківського, Олени й Ольги Кульчицьких, Г. Кліщара, О. Сорохтея та інших.

Проте, аналіз спеціальної літератури й дисертаційних робіт, в яких висвітлено актуальні питання

формування художньо-творчої активності студентів-художників у процесі професійної підготовки, надає підстави констатувати, що цілісного науково-педагогічного дослідження не було здійснено.

Метою статті є визначення та обґрунтування комплексу педагогічних принципів формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі фахової підготовки.

Методологічну основу дослідження становлять діалектична й системна методології, що застосовуються в області педагогічних досліджень. Використано загальнонаукові та логічні методи аналізу, синтезу, індукції і дедукції, історичного і компаративістського дослідження проблеми.

Виклад основного матеріалу. Визнаючи художньо-творчу активність майбутніх учителів образотворчого мистецтва як інтегральну цілісність їхніх природних і соціальних сил, що забезпечують суб'єктивну потребу у творчій самореалізації та саморозвитку, вважаємо, що ймовірність її прояву залежить перш за все від особистого прагнення (цілеспрямованості) студентів у повній мірі реалізувати свої можливості, від ступеня їх внутрішньої свободи, від сформованості компетентності.

Художньо-творча активність особистості майбутнього педагога-художника – це ресурс, що дозволяє актуалізувати його суб'єктність в творчій діяльності; це сукупність особистісних здібностей (що обумовлюють оптимальну адаптацію в швидко змінних умовах), знань, умінь, переконань, цінностей (що визначають результати професійної діяльності – новизну, оригінальність, унікальність підходів до її здійснення, – які спонукають особистість до творчого саморозвитку). Таким чином, концептуалізація педагогічних систем, спрямованих на розвиток і актуалізацію художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі фахової підготовки передбачає обґрунтування відповідних педагогічних принципів.

Як відомо, педагогічні принципи (лат. *principium* – основа, начало) – це певна система провідних вимог до виховання і навчання, завдяки яким реалізовується можливість ефективного вирішення проблем всебічного особистісного розвитку. В українському педагогічному словнику знаходимо таке тлумачення терміну «педагогічні принципи» – це ґрунтовні положення, які віддзеркалюють загальні закономірності навчально-виховного процесу та визначають вимоги до змісту, організації та методів навчально-виховного впливу. Педагогічні принципи є узагальненою системою вимог, які зображують усі аспекти

навчального й виховного процесу й відбивають їхні результати (Гончаренко, 1997: 187).

Виокремимо групу принципів, що сприятимуть ефективності процесу формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі фахової підготовки: природовідповідності, культуровідповідності, науковості, креативності, підтримки творчих ініціатив суб'єктів навчально-виховного середовища, формування емоційно-ціннісного відношення до світу.

Принцип природовідповідності передбачає, що процес формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі фахової підготовки повинен ґрунтуватися на науковому розумінні природних і соціальних процесів, узгоджуватися із загальними законами розвитку природи і людини. Природовідповідність – це здатність навчально-виховного середовища враховувати психологічні особливості, зберігати психічне й фізичне здоров'я студентів, забезпечувати їх емоційне благополуччя та розвиток. Таке середовище, на наш погляд, може розглядатися і як культуровідповідне середовище, в якому важливе значення надається ціннісному ставленню до кожної особистості. Культуровідповідне середовище передбачає досить широкий набір видів і форм фахової освіти студентів-художників (навчальних занять гуртків, клубів, творчих об'єднань, центрів тощо), де майбутній педагог мав би можливість долучитися до художньої культури, реалізувати свої творчі здібності. Такий принцип забезпечує кожній окремій особистості найкращі умови, оснащуючи її здатністю до життєдіяльності на високому рівні досягнень технологічної культури, забезпечуючи її соціальну адаптацію та успішність на ринку праці.

Принцип культуровідповідності полягає в тому, що освіта повинна відкривати студенту-художнику світову культуру через осягнення її цінностей. Для системи фахової підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва це буде проявлятися в тому числі й у поєднанні навчання з продуктивною працею, що відбиватиме відношення до виробництва, соціуму, людей, самого себе. Такий принцип вимагає постійної «рівноваги» з оточуючим соціумом, тобто врахування динаміки змін у суспільстві. Принцип культуровідповідності сприяє залученню особистості студента до художньої культури, забезпечує формування його художньо-творчої активності.

Принцип науковості вимагає, щоб зміст освіти в закладі вищої освіти відповідав науковим досягненням у певній галузі знань. Так, майбутні педагоги-художники повинні засвоювати лише

науково обґрунтовані, достовірні факти та явища, процеси, розуміти особливості розвитку і становлення наукових відкриттів, сутність науково обґрунтованих законів, володіти методами наукових досліджень, знайомитися з різними напрямками наукових пошуків у тій чи іншій науковій галузі, оволодівати перспективами розвитку наукових гіпотез. Необхідною умовою принципу науковості є формування пізнавальних інтересів у майбутніх учителів образотворчого мистецтва, їх навчання оволодівати сучасними методами наукових досліджень, систематично залучати до різних форм наукових пошуків та стимулювати інтерес до таких видів діяльності (Мойсеюк, 2007).

Щодо проблеми нашого дослідження важливо зазначити, що майбутні педагоги-художники повинні усвідомити, що викладання образотворчого мистецтва в школі повинно ставити перед учнями цілу низку навчальних завдань, які поглиблюють і збагачують уявлення про навколишню дійсність.

Принцип креативності. Креативність (від лат. *creation* – творення) – творчі можливості, здібності людини, які знаходять свій прояв через окремі види діяльності, мислення, почуття, спілкування, здатні характеризувати як окремі сторони особистості, так і її в цілому. Як зазначає Е. Фромм, креативність проявляється через здатність до пізнання, знаходження нестандартних рішень, відкритість до нового і здатність до усвідомлення власного життєвого та професійного досвіду (Кльшев, 2004: 30). Не зважаючи на деякі відмінності в тлумаченні дефініції, загальним для них усіх є те, що креативність – це здатність до творчості.

Провідною вимогою означеного принципу у процесі формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є створення оптимальних умов для реалізації їхнього професійного потенціалу. Так, з нашої точки зору, процес фахової підготовки студентів повинен будуватися як процес розкриття їхніх потенційних можливостей, які закладені від народження. Найпростіший шлях до розвитку творчої думки – це свобода вибору, адже не всі майбутні педагоги-художники мають можливість продукування нових та оригінальних ідей, на відміну від здатності зробити власний вибір. У процесі формування художньо-творчої активності студентів, свобода вибору знаходить свій прояв у самостійному виборі цілей діяльності та способів їх досягнення, рефлексивному аналізі результатів, форм співробітництва тощо. Результатом самостійних дій студентів в умовах ситуації вільного вибору є активізація, посилення та нарощування творчого

особистісного потенціалу, здатності особистості продуктивно здійснювати обрану професійну діяльність, що проявляється в адекватному вирішенні поставлених завдань.

Здійснюючи дослідно-експериментальну роботу з формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі фахової підготовки, важливо враховувати дві групи факторів, які можуть негативно впливати на здатність студентів до творчості, серед яких особистісні та ситуативні. До особистісних факторів належать неадекватно завищена або занижена впевненість студента у своїх можливостях, сильні механізми особистісного захисту, високий рівень тривожності, конформізм, стійке домінування негативних емоцій та пригніченість, переважання мотивації запобігання невдач над мотивацією прагнення до успіху тощо. До ситуативних факторів доцільно віднести занадто сильну чи занадто слабку мотивацію, стресовий стан, обмежений ліміт часу, бажання швидко знайти рішення, підвищену тривожність, наявність незмінної установки на конкретний спосіб вирішення проблеми, а також невпевненість у власних професійних можливостях, що зумовлена попередніми невдачами, страхом та підвищеною критикою з боку оточуючих.

Принцип підтримки творчих ініціатив суб'єктів навчально-виховного середовища дозволяє інтегрувати весь творчий і педагогічний потенціал останніх. Поняття «ініціатива» ми розглядаємо як відповідну форму прояву власних потреб, використовуваний в щоденному житті людини інструмент, спосіб взаємодії з соціальною дійсністю (Гиль, 2003).

Системоутворювальними напрямками педагогічної підтримки творчих ініціатив студентів є:

- ініціювання, стимулювання ідей, починань, творчих проєктів в мікросоціумі;
- відкритий конкурсний механізм відбору інноваційних проєктів;
- контроль і взаємоконтроль реалізації проєктів.
- Ініціювання активності майбутніх педагогів-художників – це невід'ємний компонент системи підтримки розвитку їх художньо-творчого потенціалу. Його педагогічний сенс і зміст полягають у такому:
- ініціювання виконує роль спонукального фактора в прояві активності студентів;
- служить завданням пропаганди позитивних цінностей суспільного життя та визнання ролі автора творчих проєктів;

– змушує мікросоціум звернути увагу на студентів як інноваційну частину населення, яку необхідно лише підтримати в досягненні бажаного;

– є одним із елементів системи стимулювання соціальної активності майбутніх учителів образотворчого мистецтва в оформленні позитивного ставлення до творчої діяльності;

– є елементом діагностики для студентів, які співвідносять свої потреби і можливості, актуалізують позитивні способи їх реалізації в мікросоціумі.

З огляду на значення педагогічної підтримки творчих ініціатив у студентському віці, необхідно адекватно підбирати й реалізовувати її форми у фаховій освіті студентів. Специфіка їхнього віку, різноспрямованість інтересів потенційних носіїв творчих ідей, споживачів і замовників творчої діяльності припускають використання широкого спектра форм індивідуально-групового взаємодії, різноманітних інтелектуальних інтерактивних ігор мотиваційного характеру («мозкові» штурми, організаційно-діяльнісні ігри), тренінги, проведення різноманітних навчальних семінарів з теорії розв'язання винахідницьких завдань тощо.

Принцип формування емоційно-ціннісного відношення до світу. Відомо, що співвідношення навчання і виховання – це фундаментальна проблема педагогіки. Її розв'язання лежить в основі професійної діяльності й вчителя образотворчого мистецтва, який, навчаючи мистецтву, повинен здійснювати й виховну діяльність.

Реалізація завдань виховного навчання вимагає від кожного педагога володіння методами навчання та виховання як єдиною методикою навчально-виховного процесу. Використовуючи силу впливу мистецтва на людину, викладач має багаті можливості для широкої та різнобічної навчально-виховної роботи з майбутніми педагогами-художниками. Навчаючи мистецтву, необхідно у всій повноті розкривати його цілі і завдання. Зображуючи життя в художніх образах, даючи йому естетичну оцінку, образотворче мистецтво є могутнім інструментом освоєння прекрасного в самій дійсності, своєрідною школою життя. Емоційно впливаючи на людину, воно розвиває, формує і розум, і почуття людини.

Ідейно-естетичне виховання проходить успішніше, якщо вірно організована творча діяльність самих студентів, якщо вони вчаться висловлювати свої почуття і думки, естетичне ставлення до навколишньої дійсності у своїх творчих роботах.

Фахова підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва повинна сприяти ширшому пізнанню студентами навколишньої дійсності,

допомагати бачити та розуміти прекрасне в людських стосунках, формувати прагнення піклуватися про красу оточуючого світу, власного вигляду. Водночас важливо звертати увагу на відсутність у вихованні певної «однобокості»: студент повинен вміти бачити різні сторони нашої дійсності. Наприклад, цьому сприятиме їхнє зацікавлення не лише зразками образотворчого мистецтва старовинних майстрів, але й гарними сучасними архітектурними спорудами тощо, що дозволить не обмежувати їхнє сприйняття прекрасного лише минулим. Художнє виховання повинно розглядатися і як виховання емоційне, виховання почуттів, вміння глибоко переживати, вміти барвисто й образно висловити засобами малюнка свої думки і почуття про навколишню дійсність.

Висновки. Таким чином, запропоновані нами принципи формування художньо-творчої активності майбутніх учителів образотворчого

мистецтва в процесі фахової підготовки (природовідповідності, культуро відповідності, науковості, креативності, підтримки творчих ініціатив суб'єктів навчально-виховного середовища, формування емоційно-ціннісного відношення до світу) виступають в якості концептуальних вимог, що забезпечують підвищення ефективності педагогічної практики в освітній галузі «Образотворче мистецтво» та інтенсифікацію процесу становлення творчого потенціалу особистості студента в педагогічній освіті в цілому.

Перспективи подальших досліджень полягають у тому, щоб використовуючи віднайдені теоретичні підходи до вирішення досліджуваної проблеми, спираючись на розроблений понятійний апарат, його основні ідеї та висновки, більш поглиблено вивчити прогалини у структурі процесу розвитку художньо-творчої активності студентів на заняттях із фахових дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гиль С. С. Содержание социально-педагогической поддержки молодежных инициатив на муниципальном уровне управления. *Социальная работа: теория, технологии, образование*. 2003. № 1. С. 35–40.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 187.
3. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. Москва : Педагогика, 1987. 160 с.
4. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество. Москва : Педагогика, 1990. 144 с.
5. Клышев Н. Ю. Креативность: научный конструкт или жизненная необходимость. *Проблемы воспитания*. 2004. № 6 (41). С. 30.
6. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
7. Кузин В. С. Вопросы изобразительного творчества. Москва : Просвещение, 1971. 144 с.
8. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения. Москва : Педагогика, 1983. 391 с.
9. Мойсейук Н. С. Педагогіка. Київ : Саммит-Книга, 2007. 656 с.
10. Ростовцев Н. Н. Развитие творческих способностей на занятиях рисованием. Москва : Просвещение, 1987. 176 с.

REFERENCES

1. Gil' S. S. Soderzhaniye sotsial'no-pedagogicheskoy podderzhki molodezhnykh initsiativ na munitsipal'nom urovne upravleniya [The content of social and pedagogical support of youth initiatives at the municipal level of government]. *Sotsial'naya rabota: teoriya, tekhnologii, obrazovaniye* [Social work: theory, technology, education]. 2001. Vol. 1. pp. 35–40. [in Russian].
2. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid, 1997. P. 117. [in Ukrainian].
3. Zagvyazinskiy V. I. Pedagogicheskoye tvorchestvo uchitelya [Teacher's pedagogical creativity]. Moskva : Pedagogika, 1987. 160 p. [in Russian].
4. Kan-Kalik V. A. Pedagogicheskoye tvorchestvo [Pedagogical creativity]. Moscow : Pedagogika, 1990. 144 p. [in Russian].
5. Klyshev N. Y. Kreativnost': nauchnyy konstrukt ili zhiznennaya neobkhodimost' [Creativity: a scientific construct or a vital necessity]. *Problemy vospitaniya* [Education problems]. 2004. Vol. 6 (41). P. 30. [in Russian].
6. Kostyuk H.S. Navchal'no-vykhovnyy protses i psikhichnyy rozvytok osobystosti [Educational process and mental development of personality]. Kyiv : Soviet School, 1989. 608 p. [in Ukrainian].
7. Kuzin V. S. Voprosy izobrazitel'nogo tvorchestva [Questions of fine art]. Moscow : Education, 1971. 144 p. [in Russian].
8. Leont'yev A. N. Izbrannyye psikhologicheskiye proizvedeniya [Selected psychological works]. Moscow : Pedagogika, 1983. 391 p. [in Russian].
9. Moyseyuk N. Y. Pedahohika [Pedagogy]. Kyiv: Summit-Book, 2007. 656 p. [in Ukrainian].
10. Rostovtsev N. N. Razvitiye tvorcheskikh sposobnostey na zanyatiyakh risovaniyem [Development of creative abilities in drawing lessons]. Moscow: Education, 1987. 176 p. [in Russian].